

LA JUSTÍCIA CLIMÀTICA NORD-SUD: UNA UTOPIA?

CHUKWUMERIJE OKEREKE

Professor de Medi Ambient i Desenvolupament del Departament de Geografia i Ciències Ambientals, University of Reading

Els qui avui reivindiquen justícia climàtica per al Sud Global sostenen, en primer lloc, que el Sud és qui menys ha contribuït al canvi climàtic, però, en canvi, és qui més en pateix les conseqüències. En segon lloc, denuncien que gran part de la riquesa del Nord Global procedeix de la crema de combustibles fòssils, i que els països de rendes baixes del Sud Global necessiten també un «marge de carboni» per satisfer les seves necessitats urgents de desenvolupament. En paral·lel, assenyalen que les estructures asimètriques de la governança mundial, fruit de la història colonial, dificulten la participació efectiva del Sud Global en les plataformes i en els processos mundials de presa de decisions sobre el clima. En conseqüència, les polítiques climàtiques internacionals acaben perjudicant els països de rendes baixes i exacerbant les desigualtats existents entre el Nord i el Sud.

Posem Àfrica com a exemple. Amb més de 1.300 milions d'habitants –gairebé una cinquena part de la població mundial–, el continent ha contribuït menys del 7 % de les emissions de gasos amb efecte d'hivernacle causants del canvi climàtic (aquestes xifres es poden consultar al *Summary for Policy Makers (SPM) Working Group III, Sixth Assessment Report 2022*, de l'IPCC). Així i tot, el continent està essent devastat i empobrit per l'increment sense precedents de la intensitat i la freqüència de les inundacions i les sequeres, la pujada del nivell del mar, la desertificació i altres efectes del canvi climàtic. Actualment, entre 3.300 i 3.600 milions de persones viuen en països especialment vulnerables als efectes del canvi climàtic (tal com informa l'*AR6 Synthesis Report 2023* de l'IPCC), la majoria dels quals es concentren als petits estats insulars en desenvolupament,

l'Àrtic, l'Àsia meridional, l'Amèrica Central i del Sud, i una gran part de l'Àfrica subsahariana.

És de comú acord, tant al Nord com al Sud, que la justícia climàtica és necessària. També el Conveni Marc de les Nacions Unides sobre el Canvi Climàtic (CMNUCC) reconeix la necessitat de justícia climàtica i estableix en el pacte de 1992 que l'equitat climàtica serà la pedra angular de la cooperació internacional en matèria de canvi climàtic, per a la qual cosa apel·la a la responsabilitat comuna, que considera un concepte clau per guiar els països cap a l'equitat. També l'Acord de París de 2015 esmenta la justícia climàtica, la transició justa i les necessitats especials dels països vulnerables i menys desenvolupats, entre altres principis d'equitat. Des d'aleshores, la governança mundial del canvi climàtic ha anat més enllà de la CMNUCC: multitud d'organitzacions internacionals i agents no estatals, com empreses, ciutats i ONG, han emprès accions en aquesta línia. També en aquestes plataformes la qüestió de la justícia ocupa una lloc central, i diverses iniciatives troben justificació en l'equitat climàtica, en la justícia climàtica o en una transició justa.

Per descomptat, hi ha persones que tenen tendència a rebutjar la justícia climàtica internacional com a criteri de base per a la cooperació internacional en matèria de canvi climàtic. Els que defensen aquesta posició sostenen que el Sud Global s'ha beneficiat –i continua beneficiant-se– de les tecnologies i els processos industrials generats al Nord Global i que són causants de la contaminació climàtica; que no es pot responsabilitzar les generacions actuals del Nord Global pels «pecats de contaminació climàtica comesos pels seus avantpassats», i que no s'hauria de penalitzar

específicament el Nord Global per les seves emissions passades, ja que es van produir abans que s'institucionalitzés el coneixement científic sobre el canvi climàtic i que sorgís la consciència global per fer-hi front. Tanmateix, aquestes veus són una minoria. El que és cert és que, tant des del punt de vista intel·lectual com discursiu, la noció de justícia climàtica internacional té una àmplia acceptació.

Per tant, la qüestió no és si el Nord ha de compensar o no el Sud en matèria de justícia climàtica, sinó que la controvèrsia –i la dificultat– rau en els termes d'aquesta obligació i en si serà possible assolir els acords necessaris davant els imperatius dels interessos nacionals i de la política de poder que caracteritza les relacions internacionals. En aquest punt, suggeriré almenys tres possibles respostes, englobades en tres grans perspectives: una de realista, pragmàtica o incremental; un enfocament idealista o utòpic; i, finalment, una visió crítica de les relacions internacionals.

Els que adoptin la primera perspectiva, la més pragmàtica, argumentaran segurament que la justícia climàtica Nord-Sud no només està al nostre abast, sinó que avança a bon ritme a la vista dels nombrosos entrebancs que i imposa la política del poder internacional. Assenyalaran que és gràcies a la justícia climàtica que el Sud Global està actualment eximit de complir les obligacions de reducció de les emissions establertes pel Protocol de Kyoto i que, precisament per aquest motiu, els múltiples documents que estableixen el règim climàtic internacional incorporen el compromís per part del Nord de transferir recursos financers, tecnologia i ajuda al desenvolupament al Sud Global. N'és un exemple el fet que a la Cimera de Copenhague el 2009, el Nord Global es va comprometre, de cara a l'any 2020, a finançar amb 100.000 milions

de dòlars anuals la lluita del Sud contra el canvi climàtic. En la mateixa línia, l'Acord de París estableix que una part de les Contribucions Determinades a Escala Nacional (NDC, per les seves sigles en anglès) del Sud Global estaran condicionades i supeditades a rebre suport internacional del Nord Global; així mateix, l'acord assolit a la COP27 (que va tenir lloc a Egipte l'any passat) també va establir un Fons de Pèrdues i Danys per ajudar els països de rendes baixes a cobrir les despeses derivades de l'impacte del canvi climàtic.

En el que podria suposar un nou impuls per a l'assoliment de la justícia climàtica Nord-Sud, Sud-àfrica va rebre, en el marc de la COP26 de Glasgow, 8.500 milions de dòlars de mans d'una coalició de donants, formada, entre d'altres, per França, els Estats Units, la Unió Europea, el Regne Unit i Alemanya, juntament amb una declaració expressa de la seva voluntat d'accelerar la transició cap a una energia sense emissions que va fructificar en la creació de la primera Associació per a una Transició Energètica Justa (JETP, per les seves sigles en anglès). Altres països s'han anat sumant a aquest esforç: Indonèsia, per exemple, ha compromès 20.000 milions de dòlars

per a un programa que segueix els passos de la JETP, i tot apunta que altres països –com ara l'Índia i el Senegal– ultimem acords similars.

En segon lloc, els que mantenen una percepció idealista, igualitària i cosmopolita de les relacions internacionals argumentaran que els esforços esmentats per a una justícia climàtica Nord-Sud estan encara molt lluny de l'expectativa de justícia real per als països de rendes baixes. Assenyalaran que l'efecte desproporcionat que el canvi climàtic provoca als països de rendes baixes ha augmentat des que es va crear la CMNUCC. Per exemple,

La qüestió no és si el Nord ha de compensar o no el Sud. La dificultat rau en si serà possible assolir els acords necessaris.

l'IPCC estima ara que entre 32 i 132 milions de persones cauran en la pobresa extrema i tem que l'escalfament global afecti la seguretat alimentària i la mortalitat relacionada amb la calor, les malalties cardíaques i els problemes de salut mental. I, per acabar-ho d'adobar, algunes fonts prediuen que hi haurà fins a 1.200 milions de refugiats climàtics d'aquí al 2050, la majoria dels quals procediran de l'Àfrica (sobre aquest punt vegeu l'informe de Sean McAllister *There could be 1.2 billion climate refugees by 2050. Here's what you need to know*, de 2023).

En comptes de mantenir un barem de justícia basat en la divisió entre països de rendes baixes i països de rendes altes, l'Acord de París ha creat ara un acord universal en el qual tots els països han d'assumir obligacions de reducció d'emissions. Malgrat les promeses i les bones intencions, els països de rendes altes han incomplert sistemàticament les seves obligacions de transferència financera, auxili tecnològic i altres ajudes als països de rendes baixes. Una d'aquestes propostes, que ha agafat embranzida els darrers anys, és la iniciativa de Bridgetown del primer ministre de Barbados, que pretén reformar el mandat i els procediments operatius del Banc Multilateral de Desenvolupament per desbloquejar més diners per a la inversió climàtica als països de rendes baixes.

En tercer lloc, els investigadors crítics adverteixen que la justícia climàtica internacional és una utopia, i que els esforços mundials per fer front al canvi climàtic podrien acabar augmentant la pobresa al Sud Global. Així doncs, conclouen que no és possible assolir la justícia climàtica entre el Nord i el Sud globals. També assenyalen que gran part del finançament climàtic que el Nord proporciona al Sud arriba en forma de préstecs que poden acabar augmentant l'endeutament dels països de rendes baixes. Aquestes anàlisis sostenen que, mentre les principals solucions al canvi climàtic segueixen basant-se en la lògica d'acumulació de capital i la maximit-

zació de beneficis del neoliberalisme, resultarà impossible aconseguir justícia per al Sud Global.

Conceptes com «colonialisme climàtic» i «imperialisme del carboni» han ressorgit els darrers anys per retratar la injustícia d'un Nord que exigeix al Sud Global que deixi els seus recursos fòssils sota terra en interès d'uns objectius climàtics ambiciosos, mentre molts països rics segueixen augmentant l'ús o l'exportació de petroli i gas. Per a molts, assolir la justícia climàtica per al Sud exigirà desmantellar l'arquitectura i les normes de la governança mundial, l'origen de la qual es remunta a les relacions colonials entre el Nord i el Sud. Des d'aquesta perspectiva, la justícia climàtica exigiria una estratègia de «decreixement» al Nord Global: augmentar el preu dels béns i serveis en funció del cost real d'ús, i alhora permetre un creixement massiu al Sud perquè satisfaci les seves aspiracions i necessitats de desenvolupament.

Per acabar, podem afirmar que la visió que tinguem de la justícia climàtica entre el Nord i el Sud Global i les seves fites dependrà de la nostra concepció de les relacions internacionals. Sens dubte, el que podem esperar, en el millor dels casos, serà un seguit d'accions importants i conseqüents per assolir la justícia, però els ideals radicals de justícia que es manifesten en grans reparacions, indemnitzacions i transferències financeres Nord-Sud seran encara difícils d'assolir.

